

Marcin Maciejewski
Uniwersytet Zielonogórski

TYTULATURA RODU VON PROMNITZ Z LINII ŻARSKIEJ W XVI-XVIII WIEKU W ŚWIELE RĘKOPISÓW I STARODRUKÓW

Tytuł jest dla szlachcica jednym z wyznaczników jego pozycji. Im znamienitszy i ważniejszy, tym więcej dostarcza splendoru. Na terenach Rzeszy tytulatura szlachecka była najbardziej rozbudowana i zróżnicowana w całej Europie. Aby to zilustrować, należy uzmysłowić sobie, że język niemiecki ma co najmniej trzy określenia godności książęcej (*Prinz, Herzog, Fürst*), natomiast w języku polskim znamy tylko jedno – książę. Podobnie możemy odnieść się do tego, że każda z grup „arystokratycznych” w języku niemieckim określana jest mianem odrębnego stanu: *Freiherrenstand, Grafenstand, Fürstenstand*.

Od wieków władcy każdego kraju obdarzali godnościami szlacheckimi wybrane jednostki bądź całe rody za okazane męstwo na polach bitew, sukcesy dyplomatyczne oraz za zasługi w różnych innych dziedzinach życia państwa. Należało przedstawić znamienitą historię swojej familii oraz powody, motywy (tzw. *motiven*), dla których podniesienie godności miało zostać dokonane¹, jak również osobiste dokonania (tzw. *merita*) na rzecz danego domu panującego². Na terenach Świętego Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego istniał podział rangowy grupy szlacheckiej. Dla terenów Łużyc, na których znajdowały się majątki Żary i Trzebiel oraz Śląska, skąd wywodził się ród Promnitzów, podział grup szlacheckich był taki, jak w Królestwie Czech. Dzielono szlachtę na nietytularną (niższą) – pospolite ziemiaństwo i rycerstwo – oraz tytularną (wyższą) – baronów (*Freiherren*), następnie hrabiów (*Grafen*), hrabiów Rzeszy (*Reichsgrafen*), książąt niższych (*Fürsten*) i – na samym szczycie – książąt wyższych (*Herzogen*).

Często kilka pokoleń danej rodziny musiało starać się o nadanie nowych godności. Doskonałym przykładem jest tu ród von Promnitz, którego członkowie w ciągu epoki nowożytnej zabiegali o nowe tytuły. Promnitzowie, będący w XV wieku zagrodowymi

¹ J. Kuczer, *Baronowie, Hrabiowie, Książęta. Nowe elity Śląska (1629-1740)*, Zielona Góra 2013, s. 70.

² *Idem*, Rola „motywów” i „zasług” w procedurze prawnej uzyskania tytułu arystokratycznego na Śląsku w nowej polityce Habsburgów po 1629 r., „Studia Zachodnie”, t. 14, Zielona Góra 2012, s. 15-33.

szlachcicami księstwa głogowskiego, w kolejnym stuleciu dostąpili godności baronowskiej. W XVII wieku osiągnęli teoretycznie najwyższy z możliwych do uzyskania na Śląsku tytułów – hrabiego Rzeszy, mimo to w XVIII wieku Erdmann II von Promnitz podjął starania o tytuł książęcy dla swego rodu. Niestety zakończyły się one niepowodzeniem. Tytuł książęcy został nadany jedynie dwóm osobom z rodziny na zasadach *ad personam* – biskupowi Baltazarowi oraz Annie Fryderyce, córce Erdmanna II.

Tytulatura von Promnitzów w świetle rękopisów

Tytulatura do roku 1678

Baronowie

Do 1678 roku w zachowanych dokumentach, głównie odpisach starszych przywilejów i regulacji miejskich Promnitzów z linii żarskiej występuje tytulatura ograniczająca się jedynie do wskazania imienia, nazwiska i tytułu szlacheckiego baron/hrabia oraz wymienienia posiadłości rodowych Pszczyny na Górnym Śląsku i majątków Żary-Trzebiel-Nowogród na Dolnych Łużycach. Brakuje w nich informacji o pełnionych funkcjach na przykład pułkownika kawalerii czy tajnego radcy wojennego. Tego typu tytulaturę spotykamy w zespole Akt Miasta Żary między innymi w sygn. 2, 5, 13. Dla przykładu tytulatura Henryka Anzelma brzmi: Pan Henryk Anzelm Baron von Promnitz na Pszczynie, Żarach, Trzebielu, Nowogrodzie i Dobrilug³ – *Herrn Heinrich Anshelmb, Freiherrn von Promnitz, auff Pless, Soraw, Triebell, Naumburg und Dobrilug*⁴.

Wyjątek stanowią dwa dokumenty. W pierwszym z nich tytulatura została już szerzej rozbudowana. Mowa tu o odpisie dokumentu wystawionego w kancelarii biskupa Baltazara von Promnitz z 5 czerwca 1553 roku. Występuje w nim tytulatura z formułą dewocyjną. Brzmi ona:

Przewielebny w Chrystusie Panu i Ojcu, pan Baltazar biskup wrocławski, swobodny baron pszczyński, najwyższy obu Śląsków starosta, jeden z najbardziej chwalebnych w naszej kapitule (wrocławskiej) – *Reverendissimum in Christo Patrem et dominum dominum Balthasarem Episcopum Vratislaviensem, liberum Baronem Plesnensem, Supremum utriusque Slesia Capitaneum dominum nostrum gratiosissimum ex una atque Capitulum nostrum*⁵.

³ Dzisiejsze Doberlug-Kirchhain w powiecie Elbe-Elstern, kraju związkowego Brandenburgia.

⁴ Archiwum Państwowe Zielona Góra [dalej: APZG], Akta Miasta Żary, sygn. 13, Sammlung noch nicht gedruckten urkunden und Privilegien, s. 21.

⁵ APZG, Akta Miasta Żary, sygn. 27, Die Herrschaft Sorau betreffende Nachrichten; odpis dekretu z 1553 r., s. 54.

Pełna tytułatura Zygmunta Zygryda von Promnitza pojawia się na dokumentach toczącego się w latach 1636-1669 sporu z mieszkańcami Żar. Zawiera ona takie sformułowanie:

Dobrze urodzony pan, pan Zygmunt Zygryd baron von Promnitz na Pszczynie, Żarach Trzebielu i Nowogrodzie, Rzymskiego Cesarstwa, jego elektorskiej mości księcia Saksonii doradca skarbowy i ladowójt margrabstwa Dolnych Łużyc – *Der Wohlgebohrne herr, herr Siegmund Seyfried, frey herr von Promnitz, auf Pless, Sorau Tribel und Naumburg, Römische Kaiserl. Mayt Churfürstl. Durchl. zu Sachssen Ratch respective Cammerr herr, und Land Vogt des Marggraftthums Niederlausitz*⁶.

Tytułatura po roku 1678 roku

Hrabiowie

W czerwcu roku 1678 roku władzę nad rodzowymi majątkami objął Baltazar Erdmann von Promnitz. Jego 25-letnie panowanie pozostawiło znaczny ślad w materiałach archiwalnych. Najciekawsza wydaje się korespondencja (w zespole Akt Miasta Żary) pomiędzy nim a żarskim bractwem kurkowym. 25 lipca 1681 roku otrzymał on z rąk cesarza Leopolda I predykat „wysoko i dobrze urodzony” – *Hoch und Wohlgeboren*⁷. Jest to informacja o tyle istotna, iż w korespondencji pomiędzy Baltazarem Erdmannem a strzeleckim bractwem po raz pierwszy ów predykat wystąpi dopiero w liście z 18 kwietnia 1695 roku. Przed tą datą w tytułaturze przed jego imieniem występuje jedynie zwrot *Hochgebohrner* – wysoko urodzony. Zarówno na karcie recto⁸, jak i verso⁹.

Całość tytułatury na podanych przykładach brzmi następująco na stronie recto: Wysoko urodzony hrabia Rzeszy, łaskawy hrabia i pan – *Hochgebohrner Reichs Graff, Gnadiger Graff und Herr*¹⁰. Po stronie verso występuje pełna tytułatura odnośnie do posiadanych przez arystokratę majątków:

Wysoko urodzony hrabia i pan, pan Baltazar Erdmann Świętego Cesarstwa Rzymskiego hrabia Rzeszy von Promnitz, swobodny pan wolnego państwa stanowego Pszczyna, na Żarach Trzebielu i Nowogrodzie, Pan na majątku Kliczków, a także dziedziczny pan na Iłowej, Koninie i Borowym, nasz łaskawy hrabia i pan – *Dem Hochgebohrnen Graffen undt herrn, herrn Balthasar Erdmann des Heyl. Röm. Reichs Graff von Promnitz Frey herrn der Standes Herrschaft Pleß auf*

⁶ APZG, Wielka Własność Ziemska w Żarach i Trzebielu, sygn. 10, Spór pomiędzy mieszkańcami Żar a Siegmundem Syfredem von Promnitz o wysokość podatków i kontrybucji 1636-1669, s. 1.

⁷ J. Polak, *Poczet panów i książąt pszczyńskich*, cz. 1: *Od Heleny Korybutówny do Jana Erdamna Promnitza*, Pszczyna 2007, s. 156.

⁸ APZG, Akta Miasta Żary, sygn. 165, Schützenverein in Sorau 1671-1695 [Bractwo kurkowe w Żarach 1671-1695], s. 50, 63.

⁹ *Ibidem*, s. 66, 73.

¹⁰ *Ibidem*, s. 50, 63, 70.

*Sorau Triebel und Naumburg, Herrn der Herrschaft Klitzschdorff wie auch Erb herr zu Halbau, Cunau und Buhrau, unser Gnadiger Graff und Herr*¹¹.

Analizując korespondencję pomiędzy Baltazarem Erdmannem a bractwem kurkowym, należy zauważyć, że odpowiedzi na listy wysyłane do bractwa były spisywane przez tego samego kancelistę. Zupełnie inaczej w przypadku listów adresowanych do pana na Żarach i Pszczynie – w każdym liście dukt pisma jest inny.

W innych jednostkach zespołu zachował się jeszcze list z 29 marca 1696 roku znajdujący się w poszycie jednostki o sygnaturze 14, w którym to na stronie verso hrabia von Promnitz został określony jako *getrauen* – wierny. Całość tytułatury skonstruowano w sposób następujący:

Wysoko i dobrze urodzony, nasz ukochany wierny pan Baltazar Erdmann hrabia von Promnitz, na Pszczynie, Żarach Trzebielu Nowogrodzie i Kliczkowie, a także Iłowie, Koninie i Borowym – *Dem Hoch und gebohrnen, unsern lieben getrauen herrn Balthasar Erdmann Grafen von Promnitz, auf Pleß, Sorau, Triebel, Naumburg und Klitzschdorff wie auch zu Halbau, Cunau und Buhrau*¹².

Kolejnym hrabią był panujący 42 lata Erdmann II von Promnitz, który przeszedł do historii jako jedna z najwybitniejszych postaci w rodzie, wielki mecenas sztuki i nauki, dbający o rodowy majątek, starający się wprowadzać najnowsze rozwiązania i zdobycze epoki XVIII wieku we wspomnianych dziedzinach. Świadczą o tym spoczywające w magazynach zielonogórskiego archiwum zarządzenia i regulacje prawne. Jego tytułatura występuje zarówno w formie skróconej, jak i rozbudowanej o opisane posiadłości rodowe, a także pełnione funkcje i zaszczyty.

Najprostszą formę widzimy na liście Erdmanna von Promnitz z 3 stycznia 1744 roku w sprawie ustalenia przepisów przeciwpożarowych. Ogranicza się on jedynie do słów: Ja Erdmann Świętego Cesarstwa Rzymskiego hrabia von Promnitz – *Wir Erdmann des heil. Röme Reichs Graff von Promnitz*¹³. Taka tytułatura występuje również na pieczęciach¹⁴ Erdmanna II. Kolejne dokumenty zawierają tytułaturę rozbudowaną o majątki ziemskie pozostające w posiadaniu arystokraty. Przedstawiają się one następująco:

Ja Erdmann Świętego Cesarstwa Rzymskiego hrabia von Promnitz, swobodny pan stanowy na Śląsku na Pszczynie, Żarach, Trzebielu i Nowogrodzie, Pan majątku Kliczków i Drehna, a także Grodzтва i Janowic – *Wir Erdmann, des heil. Röme Reichs Graff von Promnitz Freyer Standes*

¹¹ *Ibidem*, s. 66, 73.

¹² APZG, Akta Miasta Żary, sygn. 14, Sorauer Stadt Vorwerck Recess de Ao. 1696 und was diese Anhängig [Podziały gruntów i zmiany własności folwarków podmiejskich], s. 60.

¹³ APZG, Wielka Własność Ziemska w Żarach i Trzebielu, sygn. 3, Sächsische Feuerordnung, s. 3.

¹⁴ APZG, Akta Miasta Żary, sygn. 17, Feuer Ordnung der Stadt Sorau (zaw. Neue General Verordnung... Feuers Brunste z 1719, Feuer Ordnung Sorau z 1717 r.), s. 121.

*herr in Schlesien zu Pleß auf Sorau Triebel und Naumburg, Herr der Herrschafften Klitzschdorff und Drehna wie auch Kreppelhoff und Janowitz*¹⁵.

Elementem budującym elitarność arystokracji było wejście do grupy odznaczonych, czyli grupy kawalerów jednego z orderów domu panującego. Przykładowo zaszczyt uzyskania Orderu Orła Białego przypadł w udziale Erdmannowi II von Promnitz. Fakt ten musiał być szczególnie istotny, gdyż arystokrata podkreślał go niejednokrotnie w określaniu własnej tytułatury. Taką formę tytułu Erdmanna prezentuje jeden z dokumentów z 8 czerwca 1733 roku, w którym to – oprócz zaszczytnego odznaczenia i wymienienia wszystkich posiadłości ziemskich – wspomniano pełnione przez Erdmanna funkcje. Przedstawia się on następująco:

Ja Erdmann Świętego Cesarstwa Rzymskiego hrabia von Promnitz, swobodny pan stanowy na Śląsku na Pszczynie, Żarach, Trzebielu i Nowogrodzie, Pan majątku Kliczków, Drehna i Pieszyce, a także Vetschau, Grodztwa i Janowic, jego cesarskiej i królewskiej katolickiej mości tajny radca. Jego królewskiej i elektorskiej mości księcia Saksonii tajny minister i rycerz królewskiego polskiego Orderu Orła Białego – *Wir Erdmann, des heil. Röme Reichs Graff von Promnitz Freyer Standes herr in Schlesien zu Pleß auf Sorau, Triebel und Naumburg, Herr der Herrschafften Klitzschdorff Drehna und Petersvalde wie auch auf Vetscho, Kreppelhoff und Janowitz, Sr. Kayserl. und Königl. Cathol. Mayt. Geheimer Rath, Ihro Königl. und Churfürsl. Durchl. zu Sachsen Geheimer Cabinets Ministre und Ritter des Königl. Pohln. Ordnes von weißen Adler*¹⁶.

Tytułatura von Promnitzów w świetle starodruków

Wraz z udoskonaleniem technik drukarskich przez Jana Gutenberga w XV wieku nastąpił przełom w szybkości obiegu informacji. W całej Europie zaczęły powstawać drukowane kalendarze, traktaty naukowe i dzieła o tematyce religijnej. Dla druków z II połowy XV wieku bibliolodzy przyjęli określenie inkunabułu – oznaczającego druki w początkowym okresie rozwoju (w Niemczech używany jest też termin *Wiegendrucke*). W nauce o książce przyjęto zasadę, iż początek XVI wieku jest cezurą pomiędzy inkunabułem a starodrukiem¹⁷.

Z czasem druki ulotne i starodruki/książki stały się orężem w walce ideologicznej. Dotyczyło to nie tylko spraw ogólnoeuropejskich, jak choćby reformacja. Ów oręż zrzęcznie wykorzystywali członkowie rodu von Promnitzów w walce o sukcesję

¹⁵ APZG, Akta Miasta Żary, sygn. 17, Feuer Ordnung der Stadt Sorau (zaw. Neue General Verordnung... Feuers Brunste z 1719, Feuer Ordnung Sorau z 1717 r.), s. 16; APZG, Akta miasta Żary, sygn. 15, Decyzje Erdmana von Promnitz w sprawie cechów miejskich, s. 4; APZG, Akta miasta Żary, Schützenverein in Sorau 1714-1723 [Bractwo kurkowe w Żarach 1714-1723], sygn. 166, s. 7.

¹⁶ APZG, Akta Miasta Żary, sygn. 7, Regulatyw handlu piwem z 1696 r., list prawego urodzenia z 1658, poświadczenie kupna działki z 1815 r. [1658-1815], s. 5.

¹⁷ H. Szwejkowska, *Książka drukowana XV-XVIII wieku. Zarys historyczny*, Wrocław-Warszawa 1975, s. 61.

pszczyńską, która trwała od chwili wygaśnięcia linii lasocińskiej (Lessendorf) do początków XVIII wieku. Wydając drukiem opinie prawników z uniwersytetów niemieckich i czeskich, przedstawiali swoje racje i pretensje do Wolnego Państwa Pszczyńskiego. Cechą charakterystyczną tego typu druków było przytaczanie w całości lub w większych fragmentach testamentu i porządku sukcesyjnego (*Successions Ordnung*) biskupa Baltazara von Promnitz z 1561 roku. Kolejnym elementem wspólnym było umieszczenie szczegółowego drzewa genealogicznego. Jednak Promnitzowie nie zajmowali się wyłącznie publikowaniem opinii jurystów i sprawami majątkowymi. W zielonogórskim archiwum przechowuje się kilka druków okolicznościowych z ważnych momentów w historii rodziny. Jednak największa liczba publikacji wydanych drukiem, a dotyczących von Promnitzów znajduje się w zbiorach bibliotek¹⁸ całej Polski i Niemiec, dziś często dostępnych w formach cyfrowych.

Druki XVI-wieczne

Z XVI wieku dostępne są dziś trzy starodruki, które należy wziąć pod uwagę w niniejszych rozważaniach. Chronologicznie pierwszy powstał w Wittenberdze w 1564 roku. Jest to 6-stronnicowy wiersz wydany z okazji planowanego zawarcia związku małżeńskiego pomiędzy Stanisławem von Promnitzem a Anną von Redern. Przed wersami wiersza na karcie występuje intytulacja Stanisława określająca nie tylko jego tytuł szlachecki, ale i majątki rodowe Promnitzów. Całość brzmi następująco:

Bohaterski mężczyzna, szlachetny i znakomity pan Stanisław Promnitz, Pan na Pszczynie, Żarach i Trzebielu – *HEROICI VIRI, GENEROSI nobilitateq̄ praestantis, Domini STANISLAI A PROMNITZ, Domini in Ples, Sora et Tribula etc*¹⁹.

W dalszej części podane są informacje odnośnie przyszłej pani von Promnitz:

*Sponsi ac castissimae virginis, Dominae ANNAE A REDERN sponsae, filiae generosi Domini, animi nobilitate, sapientia et virtuti excellentis, D. FRIDERICI A REDERN Domini, et liberi Baronis in Fridland et Seidenberg, Caesaris et Romani Regis Consiliarii etc*²⁰ – Narzeczona i panna, pani Anna von Redern narzeczona, córka znakomitego pana, szlachetnej duszy, mądrości i doskonałych cnót pana Fryderyka von Redern, barona i swobodnego pana na Frydlandzie i Seidenbergu, Cesarza i Rzymskiego Królestwa doradca.

W dalszej kolejności znajdują się dwa zarządzenia z tytułaturą biskupa Baltazara von Promnitz. Pierwsze z nich wydrukowano w Budziszynie w 1567 roku. Przedstawia ono pełnione przez Baltazara funkcje:

¹⁸ Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego; Śląska Biblioteka Cyfrowa; Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa; Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt; Sächsische Landesbibliothek Staats- und Universitätsbibliothek Dresden; Staatsbibliothek zu Berlin.

¹⁹ M.I. Milichio, *CARMEN Heroicum in sacro Nuptiali*, Vitenbergae 1564, s. 1.

²⁰ *Ibidem*.

Ja Baltazar z bożej łaski biskup wrocławski, generalny królewski starosta górnego i dolnego śląska – *Wir Balthazar von Gottes genaden Bischoff zu Breslaw, Obrister Königlicher Hauptman in Ober und Nieder Schlesien*²¹.

W 1593 roku w Nysie opublikowano inne zarządzenie biskupie, w którym tytułatura, prezentuje się następująco:

Wielebny w Bogu książę i pan, pan Baltazar swobodny pan na Pszczynie, generalny starosta Górnego i Dolnego Śląska – *dem Hochwirdigen in Gott Fürsten und Herrn, Herrn Balthasar Freyherrn zur Pless Obersten Hauptman in Ober und Nieder Schlesien*²².

Druki XVII-wieczne

Kiedy w 1622 roku zmarł Henryk Anzelm von Promnitz ukazały się dwa druki. Pierwszy z nich zawiera jego pełną tytułaturę, a także określa go jako „potężnego” (miało to na celu podkreślenie jakości sprawowanego przez niego urzędu) landwójta (*mechtiger Land Vogt*) w pełnym brzmieniu:

Dobrze urodzony pan, pan Henryk Anzelm swobodny pan von Promnitz na Pszczynie, Żarach, Trzebielu, Nowogrodzie, dziedziczny pan majątku Dobriluck, Rzymskiego Cesarstwa, także węgierskiej i czeskiej królewskiej mości, radca Kamery i potężny landwójt margrabstwa Dolnych Łużyc – *der Wolgeborne Herr, Herr Heinrich Anshelmb Frey Herr von Promnitz auff Pless, Soraw, Tribel, Naumburg, Erbherr der herrschafft Dobriluck, Röm. Key. Auch zu Hungern und Böhmen Kön. May. Raht Cammerherr und mechtiger Land Vogt des Marggraffthumbs Niederlaussitz*²³.

W drugim dziele tytułatura jest niemal zbieżna. Tam Pszczyna – niem. *Pless*, została zapisana jako *Bless*, co jest zapewne błędem drukarskim. Na stronie czwartej została natomiast wspomniana żona Henryka Anzelma – Zofia wraz z pełną tytułaturą. Brzmiała ona:

Wysoko i dobrze urodzona pani, pani Zofia, pani von Promnitz, z domu Kurzbach, Pani na Żmigrodzie i Miliczu, pani na Pszczynie, Żarach, Trzebielu i Nowogrodzie, dziedziczna pani majątku Dobriluck – *Der Hoch und Wohlgebornen Frawen, Fraw Sophia, Frawen von Promnitz Gebornen von Kurtzbach Frawen von Trachenberg und Mulitsch, Frawen auff Pless, Soraw, Tribell und Naumburg, Erbfrawen der herrschafft Dobriulug*²⁴.

²¹ *Ordnung vber die Fehder vnd andere muttwillige Leute, durch alle Herrn, Fürsten vnd Stende der Ober vnd Nieder Schlesischen Lande, in gehaltenem Fürsten vnd Landtage Montags nach Cantate [16 V] zu Bresslaw eintrechtighen beschlossen vnd auffgericht, anno 1541, Budissin 1567, s. 3.*

²² *Landesordnung so von dem Hochwüridigen [...] Balthasar Bischoffen zu Breßlaw [...] ist auffgerichtet [...], Neyss 1539, s. 1.*

²³ *M. Ramo, Reipublicae Ornamentum Das ist: Ein Christlicher LeichSermon aus dem 22. Capit. Esaiae vom Ehrenschnuck des Landes... Als der Wolgeborne Herr Herr Heinrich Anshelmb/FreyHerr von Promnitz... So den 4. Martii... auff dem königlichen Hauß Lüben Selig entschlaffen und den 27. Aprilis dieses 1622, Wittembergk 1622, s. 3.*

²⁴ *H. Hannicaeus, Christliche Leichenpredigt Über den Tödlichen abschiedt des Heinrich Anshelms, Freyherren von Promnitz, Welcher den 4. tag Martii dieses 1622. Jahrs auff dem Königlichen Hauß zu Lüben abschieden, Wittembergk 1622, s. 4.*

W 1629 roku pojawiła się tytulatura Zygmunta Zygryda von Promnitz oraz jego pierwszej małżonki Anny Małgorzaty. Czytamy w niej:

*Dem Hochwolgeborenen Herrn, Herrn Siegmund Seyfried, Freyherrn von Promnitz auff Pless, Soraw, Tribell und Naumburg, Röm. Keys. Auch zu Hungern und Böhmen Kön. Majest. auch Churf. Durchl. zu Sachsen Raht und respective Cammerherr und vollmachtiger Land Vogt des Marggraffthums Niederlaussitz*²⁵ – Wysoko i dobrze urodzony pan, pan Zygmunt Zygryd von Promnitz, swobodny pan na Pszczynie, Żarach, Trzebielu, Nowogrodzie, Rzymskiego Cesarstwa, a także węgierskiej i czeskiej królewskiej mości oraz księcia elektora saksońskiego, szanowny radca Kamery i potężny landwójt margrabstwa Dolnych Łużyc.

Anna Małgorzata w swojej tytulaturze nie ma już wypisanych rodowych posiadłości, a jedynie nazwisko:

Wysoko i dobrze urodzona pani, pani Anna Małgorzata, Pani von Promnitz z domu von Puttbus, Pani na Pszczynie, Żarach, Trzebielu i Nowogrodzie – *Der Hochwolgeborenen Frawen, Frawen Annae Margarethae, Frawen von Promnitz, Gebornen Freyn von Puttbuss, Frawen auff Pless, Soraw, Tribell und Naumburg*²⁶.

Kolejny druk z tytulaturą Zygmunta Zygryda powstał w 1654 roku. Zawiera ona niespotykaną wcześniej w wypadku tego przedstawiciela rodu określenie: *Freyherrns der Standes Herrschafft Pless* – baron Państwa Stanowego Pszczyna, ponadto, jego tytulatura różni się od wyżej wymienionych tym, że jako pierwszy w rodzie został mianowany hrabią Rzeszy²⁷. W całości brzmi ona:

Wysoko i dobrze urodzony hrabia i pan, pan Zygmunt Zygryd, Świętego Cesarstwa Rzymskiego hrabia Rzeszy von Promnitz, swobodny pan Państwa Stanowego Pszczyna, na Żarach, Trzebielu i Nowogrodzie, księcia elektora saksońskiego potężny landwójt margrabstwa Dolnych Łużyc – *Hoch und Wolgeborenen Graffens und Herrns, Herrns Sigmund Seifrieds des. H. Röm. Reichs Graffens von Promnitz, Freyherrns der Standes herrschafft Pless, auff Soraw, Triebel und Naumburg, Churf. Durchl. zu Sachsen vollmachtigten Landvoigts des Marg Graffthums Niederlaussitz*²⁸.

²⁵ M. Ramo, *Schola Patientiae, Das ist: Eine Klag-Lehr- und Trost-Predigt auß dem 1. Cap. des Jobi...*, Wittembergk 1629, s. 7.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Wraz z powiększającymi się majątkami ziemskimi i dochodami oraz wpływami i funkcjami jakie pełnili von Promnitzowie na Śląsku i Łużycach, rozpoczęli oni starania o nadanie wyższego tytułu szlacheckiego. 9 czerwca 1652 r. cesarz Ferdynand III nadał Zygmunтови Zygrydowi tytuł hrabiego Rzeszy, którym mogły się również posługiwać boczne linie von Promnitzów. 6 stycznia 1653 r. Sejm Rzeszy w Ratyzbonie potwierdził tytuł. Podają za: A. Doerr von, *Der Adel der Böhmischen Kronländer: Ein Verzeichnis derjenigen Wappenbriefe und Adelsdiplome welche in den Böhmischen Saalbüchern des Adelsarchives im K.K. Ministerium des Innern in Wien eingetragen sind*, Prag 1900, s. 136. W roku tym także elektor saski ogłosił specjalnym reskryptem nominację na godność hrabiego Zygmunta Zygryda, podają za: W. Strzyżewski, *Herby rodziny von Promnitzów*, [w:] *Promnitzowie w dziejach Śląska i Łużyc*, red. T. Jaworski, S. Kocioł, Zielona Góra 2011.

²⁸ E. Colbe, *Geistliches Praeservativ Wider Die bit tere Todes-Angst Frommer gläubiger Christen extrahiret aus dem schönen güldenem Erkläret in einer Leich-Predigt Als Des Sigmund Seifrieds, Des H. Röm. Reichs Graffens von Promnitz, So nach ausgestandner grosser schmerzlicher Kranckheit in dem Hirschbergischen Warmen*, Leipzig 1654, brak numerów stron.

Na kolejnej stronie wymieniono trzecią żonę Zygmunta Zygfyryda von Promnitz – Agnetę – wraz z jej tytułurą, odziedziczoną po mężu:

Wysoko i dobrze urodzona pani, pani Agneta, hrabina Rzeszy von Promnitz, z domu baronowa von Rackenitz, Pani na Pszczynie, Żarach, Trzebielu i Nowogrodzie – *der Hoch und Wolgebornen Graffin und Frauen, Frauen Agneten, Reichs Graffin von Promnitz, Geborner Freyhin von Rackenitz, Frauen auff Pless, Sorau, Triebel und Naumburg*²⁹.

Równie ciekawe zdaje się umieszczenie siódemki dzieci z tego małżeństwa wraz z tytułami hrabiów/hrabianek oraz rodowymi posiadłościami.

Dwa lata po śmierci Krzysztofa Ulryka w 1680 roku ukazał się w Gubinie druk sporządzony specjalnie na tę okoliczność. Na pierwszej karcie zawarta jest standardowa tytułatura Krzysztofa Ulryka – przedstawiająca jego hrabiowską godność oraz prezentująca rodowe majątki³⁰. W dalszej części – *Personalia* – zawarte są tytuły rodziców zmarłego hrabiego:

Wysoko urodzony pan, pan Erdmann Świętego Cesarstwa Rzymskiego hrabia Rzeszy von Promnitz, swobodny pan na Pszczynie, pan na Żarach, Trzebielu i Nowogrodzie, Rzymskiego Cesarza mości szambelan i pułkownik piechoty

oraz matki:

Wysoko urodzona pani, pani Eleonora hrabina von Promnitz, z domu baronowa von Racknitz, pani na Pszczynie, Żarach, Trzebielu i Nowogrodzie – *Der Hochgebohrne Herr, Herr Erdmann des. Heil. Röm. Reichs Graf von Promnitz, Freyherrn zur Pless, Herr auf Sorau, Triebel und Naumburg, Röm. Kayzers Mayst. Cammerherr und Obrister zu Fuss, die Frau Mutter ist die Hochgebohrne Frau, Frau Eleonora Grafin von Promnitz, gebohrne Freyhin von Racknitz, Frau auf Pless, Sorau, Triebel und Naumburg*³¹.

Dalej wymieniono opiekuna młodego Krzysztofa Ulryka – jego wuja Ulryka von Promnitsa z Forstu i Brodów. W jego tytułaturze pojawił się po raz pierwszy w określeniu rodziny von Promnitz zwrot „ekscelencja”, którego można było używać w odniesieniu do hrabiów³². W całym brzmieniu:

Jego ekscelencja hrabiowska wysokość, pan Ulryk, Świętego Cesarstwa Rzymskiego hrabia Rzeszy von Promnitz, pan na Forst i Brodach, swobodny pan Państwa Stanowego Pszczyna, na Żarach, Trzebielu i Nowogrodzie, Jego Elektorskiej Mości księcia brandenburskiego wysoko

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ A. Rothe, *Gloria in Tribulatione ex divino Amore Bey dem Leichen-Begängnüss des Christoph Ulrichs des Heil. Röm. Reichs Grafen von Promnitz Als derselbe Anno 1677. d. 17. Novembris auff dem Hoch Gräflichen Schlosse allhier in Sorau, Guben 1680*, s. 1.

³¹ *Ibidem*, s. 28

³² Zob. J.C. Lünig, *Neueröffnetes Europäisches Staats – Titular – Buch Worinnen Grosser Potentaten, Fürsten, Grafen und Herren, freyer Republicquen, Hoher und Nieder Collegiorum, vornehmer Hof-, Staats-, und Kriegs-Ministrorum, Rätthe und anderer Officianten [et]c. Titulaturen in Teutschen und Französischer Sprache enthalten, Welhe Mit verschiedenen dienlichen Anmerckungen erlautert*, Leipzig 1737, s. 30, 147 i in.

postawiony generał wachmistrz i pułkownik kawalerii – *Sr. Hochgrafl. Excell. Herrn Ulrichen, des. Heil. Röm. Reichs Grafen von Promnitz, herrn zu Forst und Pforten, Freyherrn der Standes herrschafft Pless, auf Sorau, Triebel und Naumburg, Sr. Churfl. Durchl. zu Brandenburg hochbestalten General Wachtmeisters und Obristen der Cavallerie*³³.

Jochan Christian Schurtz, nadworny poeta Promnitzów, napisał wiersz z okazji narodzin Erdmanna II w 1683 roku, który został opublikowany drukiem. Na pierwszej karcie wymienione jest imię nowo narodzonego Promnity, bez przypisanej mu tytułury. Z pełną tytułurą występują natomiast jego rodzice, Baltazar Erdmann i Emilia Agnieszka:

Dostojny hrabia młody sercem pan Erdmann, wysoko urodzonego hrabiego i pana, pana Baltazara Erdmanna Świętego Cesarstwa Rzymskiego hrabiego Rzeszy von Promnitz, swobodnego pana Państwa Stanowego Pszczyna, na Żarach, Trzebielu i Nowogrodzie, pana na Hłowej i Koninie. Oraz jego najbardziej ukochanej pani żony, wysoko urodzonej hrabiny i pani, pani Emilii Agnieszki hrabiny von Promnitz, z domu hrabiów Rzeszy von Reuss und Plauen, pani Państwa Stanowego Pszczyna, na Żarach, Trzebielu i Nowogrodzie, również na Hłowej i Koninie – *des Hoch Grafl. Jungen Herzleins Herrn Erdmann, Als dess Hohgebohrnen Grafens und Herrn, Herrn Balthasar Erdmanns des. H. Röm. Reichs Grafens von Promnitz, Freyherrn der Standes herrschafft Pless, auf Sorau, Triebel und Naumburg, Herrn zu Halbau und Cunau. Von dessen hochstgeliebtesten Frau Gemahlin, der auch Hohgebohrnen Grafin und Frauen, Fr. Aemilien Agniesen, Grafin von Promnitz, gebohrner Reichs Grafin von Reussen und Plauen, Frau der Standes herrschafft Pless, auf Sorau, Triebel und Naumburg wie auch Halbau und Cunau*³⁴.

Drukiem wydano także życzenia noworoczne na rok 1688 od proboszcza w Zimnej Wodzie (*Kaltwasser*) dla Baltazara Erdmanna von Promnitz. Od opisanej powyżej tytułury, ta różni się tym, że Baltazar Erdmann ma dodany majątek Gozdnicza oraz pominięto majątek Konin, jak również państwo pszczyńskie zostało określone miejscem położenia – na Górnym Śląsku. W całości:

Wysoko i dobrze urodzony hrabia Rzeszy i pan, pan Baltazar Erdmann Świętego Cesarstwa Rzymskiego hrabia Rzeszy von Promnitz, baron Państwa Stanowego Pszczyna na Górnym Śląsku, a także na Żarach, Trzebielu i Nowogrodzie, jak również dziedzicznego pana na Hłowej, Gozdnicy i Borowym – *Hoch und Wohlgebohrnen Reichs Grafen und Herrn, Herren Balthasar Erdmann des. Heil. Röm Reichs Grafen von Promnitz, Freyherrn der Standes Herrschafft Plesse in Ober Schlesien, Wie auch auf Sorau, Triebel und Naumburg, so wohl Erb und Lehns Herr der Gutter Halbe, Freywalde und Buhrau*³⁵.

³³ A. Rothe, *op. cit.*, s. 31.

³⁴ APZG, Wielka Własność Ziemska w Żarach i Trzebielu, sygn. 20, Geburtstagsgedicht für Erdmann von Promnitz, s. 1.

³⁵ APZG, Akta Miasta Żary, sygn. 167, Kantaty z okazji wyborów miejskich i nowego roku, s. 1.

Druki XVIII-wieczne

Pierwszy XVIII-wieczny druk ukazał się w roku śmierci Baltazara Erdmanna. Kazania pogrzebowe na cześć Promnیتza ułożył Ludwik Lucio w 1703 roku. Zawarta w nim tytułatura brzmi:

Wysoko urodzony hrabia i pan, pan Baltazar Erdmann Świętego Cesarstwa Rzymskiego hrabia Rzeszy von Promnitz, baron Państwa Stanowego Pszczyna na Śląsku, na Żarach, Trzebielu i Nowogrodzie, Pan majątków Drehna i Kliczków jak również dziedziczny pan na Iłowej, Koninie i Borowym – *Hochgebohrnen Grafen und Herrn, Hn. Balthasar Erdmanns des. Heil. Röm Reichs Grafen von Promnitz, Freyherrn der Standes Herrschafft Pless in Schlesien, auf Sorau, Triebel und Naumburg, Herrn der Herrschafften Drehne und Klitzschdorff wie auch Erb Herrn zur Halbaw, Cunaw und Buhraw*³⁶.

W porównaniu z tytułaturą omawianą wcześniej zaobserwować można powiększenie dóbr ziemskich przez Baltazara Erdmanna o majątki Drehna (na Górnych Łużycach) oraz Kliczków. Również nie wymieniono Gozdniczy, a podano Pszczynę znajdującą się na Śląsku, ale nie sprecyzowano dokładnie, w której jego części (górnjej).

Małżeństwo Marii Elżbiety, córki Erdmanna II von Promnitz z Henrykiem Ernestem von Stolberg zu Wernigerode uczczono drukiem, w którym to Maria Elżbieta została wymieniona jako:

Znamienita hrabina Maria Elżbieta z domu Promnitz, baronowa Wolnego Państwa Pszczyńskiego, na Żarach, Trzebielu i Nowogrodzie, majątków Kliczków, Drehna, Vetschau [w oryginale jest Detschau – błąd w czcionce drukarskiej] Pieszyc, Grodztwia i Janowic – *Illustriissimae comitissae Mariae Elisabethae, Nate Comissae a Promnitz, Baronissae ditionis liberae de Plesse in Silesia, in Soravia, Trübel et Naumburg, Ditionum Klitschdorf et Drehna utet Detshau, Petervaldae, Kleppelhoff et Iannovitz*³⁷.

Następny starodruk związany jest z małżeństwem innej pary – syna Erdmanna II, Jana Erdmanna von Promnitz z Karoloną Schönaich. Nupturienci występują w nim z pełną tytułaturą:

Wysoko urodzony hrabia i pan, pan Jan Erdmann hrabia von Promnitz, wolny pan stanowy na Śląskiej Pszczynie, na Żarach Trzebielu i Nowogrodzie, jego mości Króla Polski i i elektorskiej mości księcia Saksonii pułkownik kawalerii i wysoko urodzona hrabina i pani, pani Karolina hrabina von Promnitz, wolna pani stanowa na Śląskiej Pszczynie, na Żarach Trzebielu i Nowogrodzie z domu hrabina von Schönaich wolna pani stanowa na Siedlisku i Bytomiu Odrzańskim – *Hochgebohrnen Grafen und Herrn, herrn Joh. Erdmann Grafen von Promnitz Freyherrn der Standes herrschafft in Schlesien zu Pless auf Sorau, Triebel und Naumburg Sr. Königl.*

³⁶ APZG, Wielka Własność Ziemska w Żarach i Trzebielu, sygn. 21, Leichengedicht für Balthasar Erdmann von Promnitz, s. 1.

³⁷ E.C. Wigand, C.C. Wigand, *Epithalamivm Avspicatissimo Connvbio Illvstrissimi Comitissae Mariae Elisabethae, Natae Comitissae A Promnitz, Halae-Magdeburgicae 1739*, s. 1.

*Maj. in Pohlen und Churfürsl. Durchl. zu Sachsen hochbestalten Obersten der Cavallerie und der Hochgebornen Grafen und Frauen, Frauen Caroline Grafen von Promnitz Freyin der Standes Herrschaft in Schlesien zu Pless, auf Sorau, Triebel, Naumburg, geb. Grafen von Schönauich, Freyin der Standesherrschaft in Schlesien zu Carolath und Beuthen an der Oder*³⁸.

W 1750 roku ukazała się drukiem tytułatura kolejnej osoby z rodu, której po biskupie Baltazarze³⁹ został nadany tytuł książęcy *ad personam*. Z tym wyjątkiem, że Anna Fryderyka nosiła wyższy tytuł książęcy *Herzogin* oraz niższy *Fürstin* jednocześnie. W pełnym brzmieniu:

Jej książęca moc, księżna i pani, pani Anna Fryderyka, księżna Anhalt, księżna Saksonii, Engern i Westfalii, Hrabina Askańska, z domu hrabina Rzeszy von Promnitz, Pani na Bernburgu i Zerbst, swobodna pani śląskiego Wolnego Państwa Stanowego Pszczyna, na Żarach, Trzebielu, Nowogrodzie, majątków Drehna, Vetschau, Pieszyc, Kliczków, Grodztwo i Janowice – *Durchlauchtigsten Fürstin und Frau, Frau Anna Friderica, Fürstin zu Anhalt, Herzogin zu Sachsen, Engern und Westphalen, Grafen zu Ascanien geborne Reichs Grafen von Promnitz, Frauen zu Bernburg und Zerbst, Freyin der freyen Standes Herrschaft in Schlesien zu Plesse, auf Sorau, Triebel und Naumburg, der Herrschaften Drehna, Vetscho, Peterswalde, Klitzdorf, Kreppelhof u Janowitz*⁴⁰.

W XVIII wieku powstały pierwsze swego rodzaju poradniki, mówiące o tym, jak właściwie tytułować wybrane osoby ze stanu szlacheckiego, przedstawiające również często wersje francuskojęzyczne. Chronologicznie pierwszy z dostępnych nam ukazał się drukiem w 1737 roku w Lipsku. Jest w nim wymieniona tytułatura Erdmanna II von Promnitz w wersji niemieckiej i francuskiej. W całości przedstawia się następująco:

Wysoko urodzony hrabia i pan, pan Erdmann Świętego Cesarstwa Rzymskiego hrabia von Promnitz, swobodny pan stanowy na Śląsku na Pszczynie, swobodny pan na Żarach Trzebielu i Nowogrodzie, pan majątków Drehna i Kliczków, dziedziczny pan na Hłowej, Koninie i Borowym, rycerz polskiego Orderu Orła Białego, jego mości Króla Polski i elektorskiej mości księcia Saksonii, znamienity dla państwa minister, pułkownik regimentu kirasjerów – *Dem Hgb. Gr. u. H. H. Erdmann, des Heil. R. R. Grafen von Promnitz, Freyen Standes Herrn zu Pless in Schlesien, Freyherrn in Sorau, Triebel, Naumburg, Herr der Herrschaften Drehna und Klitzschdorff, Erbherrn zu Halbau, Kuhnau und Buhrau, Rittern des Pohlischen weissen Adler Ordnes, Ihro Königl. Majestat in Pohlen und Churfürstlichen Durchl. zu Sachsen Hochansehnlichen Staats und Cabinets Ministro, Obristen uber ein Regiment Curassierer. Oraz: A Son Excellence Monsieigneur Erdmann, Comt du Saint Empire de Promnitz, Seigneur de Pless en Silesie, Baron de Sorau &c.*

³⁸ S. Basch, *Güte und Wahrheit in den Wegen Gottes Wurde aus Ps. 25, 9. 10. in einer in der Hochgräflichen Schloß-Kirche ehemed gehaltenen Predigt betrachtet, und nun zur Ermunterung In einem gläubigen Flehen*, Sorau 1744, s. 6.

³⁹ Godność hrabiego Rzeszy (*Reichs Grafen*) stanowiła dla szlachty śląskiej najwyższy osiągalny tytuł. Ekscepcją było nadawane *ad personam* miano księcia biskupa (*Fürst-Bischof*) tytuł ten przysługiwał dożywotnio Baltazarowi von Promnitz od 18 września 1539 r. kiedy to został wybrany na urząd biskupa wrocławskiego.

⁴⁰ G.H. Schmeil, *Verlust einer frommen Landes-Mutter, solte in der hohen Person der Weyland Durchlauchtigsten Fürstin und Frau, Frau Anna Friderica Fürstin zu Anhalt... geborne Reichs-Gräfin von Promnitz, Cöthen 1750*, s. 1.

*Chevallier de l' Ordne Polonois de l' Aigle Blanc, Ministre d' Etat & du Cabinet de Sa Majestè le Roi de Pologne, Electeur de Saxe, Colonel d'un Regiment des Curassiers*⁴¹.

W kolejnym z takich poradników zawarto tytułaturę odnoszącą się do całego rodu, a nie – jak poprzednio – konkretnej osoby. W brzmieniu:

Pan, pan hrabia Promnitz hrabia świętego cesarstwa, swobodny właściciel Pszczyny na Śląsku, Żar, Trzebiela i Nowogrodu, dziedziczny pan Kliczkowa i Drehna, tak jak i Vetschau, Pieszyc, Grodzta i Janowic – *A Monsieur, Monsieur le Comte de Promnitz Comte du Saint Empire, Seigneur des Franches Dynasties de Pless en Slesie, de Sorau, Triebel & Naumburg, Seigneur hèrèditairè des Seigneuries de Klitschdorf & Drehna, de mème que Vetschau, Peterswaldau, Kreppelhof & Janowitz*⁴².

Promnitzowie są znakomitym przykładem ilustrującym rozwój szlachty tytułarnej i samej tytułatury na Śląsku. Początkowo zwykła szlachta (*einfacher Adel*), w rękach której znajdowały się zaledwie dwie wioski, stała się jednym z największych właścicieli ziemskich. Na swoich terenach Promnitzowie mogli prowadzić własną politykę wewnętrzną, obdarzając przywilejami swoich poddanych oraz karcąc ich za przewinienia. Promnitzowie byli też seniorami dla szlachty zamieszkującej jej dobra rodowe – majątki: Żary, Trzebiel, Nowogród oraz Wolne Państwo Stanowe Pszczyna.

Pojawiały się także coraz to nowe, wyższe tytuły oraz funkcje pełnione przez poszczególne osoby z rodu. Od zwykłych „panów na...” (*Herr auf...*) stali się Promnitzowie baronami (*Freiherren*) i hrabiami (*Grafen*) oraz hrabiami Rzeszy (*Reichs Grafen*). W XVI wieku, w okresie budowania znaczenia i potęgi rodu, najniższa godność książęca (*Fürst*) przysługiwała biskupowi Baltazarowi von Promnitz. W początkach XVIII wieku, w schyłkowym czasie świetności rodu, Anna Fryderyka von Promnitz w wyniku mariażu z elektorem saksońskim otrzymała zarówno niższy (*Fürstin zu Anhalt*), jak i wyższy tytuł książęcy (*Herzogin zu Sachsen*). Jej tytułatura była więc najwyższą, jaką kiedykolwiek osiągnął przedstawiciel rodu Promnitzów.

Analizując tytułaturę kolejnych reprezentantów rodu, dostrzec można, że majątki Żary-Trzebiel-Nowogród, mimo że graniczyły ze sobą, z wielkim prawdopodobieństwem nie tworzyły jednego klucza dóbr, lecz były traktowane oddzielne. Te trzy miasta musiały prawdopodobnie stanowić ośrodki władzy trzech dóbr Promnitzów z linii żarskiej. W tytułaturze Promnitzów nigdy nie wyszczególniano samych miast, ale majątki, których nazwy tworzone od ich „stolic”. W przeciwnym razie w tytułaturze powinny pojawić się będące we władaniu rodu von Promnitz miasta

⁴¹ J.C. Lünig, *op. cit.*, s. 304.

⁴² *Neues Schlesisches Titular-Buch worin nicht allein ein kurzer Unterricht wie die Titel der deutschen Briefe, einzurichten sind, gegeben wird sondern auch eine vollständige Sammlung von französischen Titeln und Aufschriften, enthalten ist. Nebst einem kurzgefaßten Französischen Wörter-Buch*, Breslau 1756, s. 133.

Krzystkowice (dzisiejsza część Nowogrodu Bobrzańskiego, dawniej *Christianstadt*) czy też Bieruń (*Berun*) i Mysłowice (*Myslowitz*) znajdujące się wówczas na terenie państwa pszczyńskiego.

Dzięki tytulaturze dotyczącej Promnitzów dowiadujemy się o posiadanych przez rodzinę majątkach ziemskich. Dość rozpięty w czasie materiał źródłowy pozwala również prześledzić zmiany języka, a właściwie zmiany nazw miejscowości – szczególnie jest to widoczne w przypadku Trzebiela. Nabycie nowych włości jest również odzwierciedlone, poza aktem zakupu lub darowizny, w pierwszej kolejności właśnie w tytulaturze.

Titulatura zawarta w dokumentach rękopiśmiennych dotyczyła w większości spraw formalnych i urzędowych. Różnego rodzaju prerogatyw, skarg i próśb. Dzięki temu wiemy, jak Promnitzów tytułowali poddani oraz osoby równe im bądź wyższe stanem. W zielonogórskim archiwum brak jest niestety rodzinnych źródeł epistolograficznych, dlatego nie wiemy, jak zwracali się do siebie poszczególni członkowie rodu, na przykład ojciec do syna, bratanek do wujka.

Starodruki natomiast odnoszą się do spraw rodzinnych. Największa ich liczba dotyczy takich okoliczności, jak śmierć danej osoby, w mniejszym stopniu zaślubin bądź narodzin dziecka. Poza walorami historycznymi źródła drukowane są dziełami epiki, oraz liryki nowożytnego, zwłaszcza barokowego języka niemieckiego.

Dzięki analizie tytulatury Promnitzów możemy też uzyskać informacje na temat piastowanych urzędów przez wybrane osoby z rodu. W tym wypadku – podobnie jak inni szlachcie z terenów Rzeszy – Promnitzowie wybierali dla siebie kariery wojskowe bądź urzędnicze, a czasami łączyli obie na raz. W przypadku kobiet, które stawały się członkiniami rodu, tytulatura mówi nam o ich rodowym nazwisku, a niekiedy nawet wymienia panieńskie włości.

Te wszystkie informacje stają się dla nas podstawą i swego rodzaju drogowskazem, do dalszych, pogłębionych badań nad problemem rozwoju tytulatury na Śląsku w okresie XVI-XVIII wieku.

Marcin Maciejewski

TYTULATURA RODU VON PROMNITZ Z LINII ŻARSKIEJ W XVI-XVIII WIEKU W ŚWIETLE RĘKOPISÓW I STARODRUKÓW

Streszczenie. Artykuł przedstawia ewolucję tytulatury rodu von Promnitz z linii żarskiej. Jej rozwój wyglądał podobnie w większości rodów szlacheckich na Śląsku. Promnitzowie w ciągu XVI-XVIII stulecia zdobywali coraz wyższe tytuły arystokratyczne. Począwszy od barona, następnie hrabiego, a skończywszy na księciu – niestety tym ostatnim tytułem posługiwać się mogło wyłącznie dwóch przedstawicieli z rodu. Za materiał źródłowy posłużyły dokumenty rękopiśmienne znajdujące się w zasobach Archiwum Państwowego w Zielonej Górze oraz starodruków z bibliotek cyfrowych Polski i Niemiec.

Słowa kluczowe: szlachta, tytuły, Żary, von Promnitz.

THE TITULATURE OF THE VON PROMNITZ FAMILY OF THE ŻARY LINEAGE
IN 16-18TH CENTURIES IN A LIGHT OF THE OLD PRINTS AND MANUSCRIPTS

Summary. The article presents the evolution of titulature of the von Promnitz family of the Żary (*Sorau*) lineage. Its development was similar to the majority of noble clans in Silesia. Members of the von Promnitz ancestry within 16-18th centuries gained ever higher aristocratic titles. Starting from the Baron, then Count, and ending with the Duke – unfortunately the latter title could only be used by two representatives of the ancestry (on an *ad personam* rule). The source material was based on the manuscripts found in the resources of the State Archives in Zielona Góra and old prints of digital libraries in Poland and Germany.

Keywords: Nobility, titles, Żary, von Promnitz.